

(239)77

המרואיין: מר נוואמה יחזקאל, ועד העדה הספרדית, רח' הרב קוק 8, ירושלים

הנושא: העפלה וקליטה של יהודי סוריה ולבנון בארץ

המראיין: אריה כהן

תאריך: 1.11.1999

ש. אני מבקש שבתחילת הריאיון תספר על המשפחה - על בית אבא, איפה נולדת, כמה אבא עסק, ונמשיך לאחר מכן.

ת. אני נולדתי בחאלב למשפחה מפורסמת. אבא שלי היה סוחר שטייחים. אחי הגדול היה עובד כמנהל בדואר. אני גדלתי בחאלב. קודם למדתי בתלמוד תורה ואחר כך בבית ספר "אליאנס" ומשם למדתי בבית ספר "לאיק" ומשם יצאתי בגיל 17.

ש. האבא היה סוחר גדול בשטייחים?

ת. הוא היה סוחר גדול והיה הסוחר היחידי כמעט בחאלב. היו עוד 2 סוחרים ערבים והוא היה השלישי.

ש. מהיהודים הוא היה היחידי שעסק בשטייחים?

ת. כן.

ש. ספרא לא עסק בשטייחים?

ת. לא. מה פתאום? לספרא היו בתי מסחר, הם היו סוחרים בבדים ובכל הדברים האלה. היו להם בנקים, הם עסקו בבנקאות. כל היהודים העשירים שהיו גרים בג'מליה היו סוחרים והבינוניים היו מתעסקים בירקות, במכולת ודברים כאלה.

ש. מה היה שמו של אביך?

ת. מנשה נוואמה.

ש. מה מקור השם נוואמה?

ת. כמה שרציתי לבדוק ורציתי לבדוק לא יכולתי להגיע לזה. יכול להיות שזה כינוי למישהו שהתעסק במשהו.

נומה יחזקאל

בגיל 17 יצאתי לעבוד ועבדתי בחשמליות. בהתחלה הייתי מוכר כרטיסים ואחר כך מבקר. לאחר קום המדינה התחילו הסכסוכים בין הערבים ליהודים ופיטרו את כל היהודים, גם את אחי. יצאתי משם והסתובבתי שנתיים בלי עבודה, עד ששרפו את כל שכונת היהודים, בח'סיתה, ח'ארת' אל שאיש (שכונת השאיש). נכנסו לשם ושרפו את הבתים, גנבו ושדדו, עשו שמות. את בית הכנסת הגדול גם שרפו אותו ואחר כך בשכונת ג'מליה גם שרפו בתים. מהבוקר ועד שעה 6, עד שהנוצרים התלוננו והממשלה שלחה את הצבא ופיזרו את הפורעים. באותו זמן, 3-4 ימים, עזבנו את הבתים שלנו כדי שלא יפגעו בנו.

ש. כל היהודים?

ת. כמעט כל היהודים. חלק גדול באותו ערב ברחו. הגבירים שיש להם כסף באותו ערב עזבו את הבתים שלהם איך שהם ונסעו לביירות. אחר כך התפזרו חלק לאיטליה, חלק לצרפת, חלק לארה"ב. כל אחד מצא לו את הפינה שלו.

ש. משפחת נוואמה, לפני הפרעות האלה, לפני מלחמת השחרור, יצאו למקומות אחרים?

ת. לא. אנחנו היינו כל הזמן בחאלב. לאחר מכן, כשהייתי בארץ-ישראל בשנת 1937...

ש. מה פתאום נסעת לארץ? בן כמה היית?

ת. הייתי בן 16-17, בתחילת עבודתי בחשמליות. אמא שלי עזבה בשנת 1936 את סוריה, אמא שלי והאחים שלי באו לארץ ישראל ואני ואחי החורג נשארנו בחאלב. התגעגעתי אליהם ורציתי לבוא לארץ ולראות אותם.

ש. למה המשפחה עקרה מחאלב לארץ-ישראל?

ת. היתה אופנה שכל היהודים, מי שרוצה לעמוב, היה עובד והולך בקלות. לא היו מונעים ממנו. היה לוקח דרכון והיה יוצא. לא היתה בעיה לצאת.

ש. דרכון משלטונות המנדט הצרפתיים?

ת. קודם היו הצרפתים ואחר כך נכנסו האנגלים. לקחו דרכונים ויצאו כולם. אמא יצאה עם כל הילדים.

עומת ירושלים

- ש. לאן הם יצאו? היתה להם תכנית מראש?
- ת. כל היהודים רצו לנסוע לארץ ישראל ובמיוחד רצו לבוא לירושלים.
- ש. החאלבים במיוחד הגיעו לירושלים.
- ת. אחר כך התפזרו. חלק הלכו לחיפה, חלק הלכו לתל-אביב. כל אחד מצא לו פינה משלו.
- ש. מירושלים התפזרו למקומות אחרים. למה דווקא לירושלים? מה היה בירושלים?
- ת. ירושלים היתה גן עדן של היהודים. ירושלים זה ירושלים.
- ש. בירושלים היתה לעדה החאלבית מרכז?
- ת. יש ועד בירושלים, יש ועד בתל-אביב אבל אין להם ריכוז גדול במקום אחד. אין להם מורשת כמו שהיה בחאלב. בחאלב היה ועד שיה מטפל בכולם. בזמן האחרון, לפני 10-12 שנים הקימו בתל-אביב מורשת שהקים ח"כ ידיד עם חבריו וזה מורשת בינלאומית.
- ירושלים בזמנו לא הוכנסה בתכנית שלהם, אלא לקחו רק את חיפה ותל-אביב.
- בירושלים רק לפני 3 שנים היו מגעים בינינו ובין ח"כ ידיד והייתי בוועד שלהם והם התנצלו על זה ואמרו שאני אכנס כיו"ר הוועד של מורשת החאלבים בירושלים ומאז ועד היום אני יו"ר מורשת החאלבים בירושלים. זה היה לפני 3 שנים שהצטרפתי למורשת.
- ש. נישאר עדיין בשנת 1936. אתה אומר שבירושלים ישבו חאלבים בכל מיני מקומות.
- ת. נכון.
- ש. אתה יודע באיזה שכונות הם גרו?
- ת. הם ישבו בנחלאות, נחלת אחים ונחלת ציון וכל הסביבה הזאת. יש שכונת של הכורדים למטה, יש שכונה של הפארסים, יש שכונה של החאלבים ושל האורפלים.
- ש. כשאתה אומר נחלאות זה באזור שוק מחנה יהודה.
- ת. יותר למטה. איפה שנמצא בית כנסת עדס, למטה יותר. בבית כנסת עדס כולם היו חאלבים, כל השכונה היו חאלבים. לכן בנו שם את בית הכנסת. יש לידנו עוד

נומרה יחזקאל

- בית כנסת של החאלבים. 60 בתי כנסת יש בסביבה של נחלאות. רק בית כנסת עדס, שהוא בית כנסת בינלאומי שכל העולם מכיר בו שהוא בית כנסת של חאלבים. ברח' באר-שבע יש עוד בית מדרש קטן, צמוד לבית כנסת עדס.
- ש. באותן שנים, 1936 והלאה, היה לחאלבים מרכז בנחלת ציון.
- ת. כן. שם גרו כל החאלבים, האורפלים, הבוכרים, הפרסים, כולם גרו באותה סביבה. הם היו עניים. לא היתה אז עבודה בארץ. לא היו מלכים כמו היום.
- ש. חוץ מבשכונת נחלת ציון, איפה שנמצא בית כנסת עדס, בעוד איזה מקומות חיו החאלבים בירושלים בשנות ה-30?
- ת. בנחלת אחים, בנחלת ציון, בכל הסביבה הזו שכל זה נקרא נחלאות.
- ש. חוץ מבית כנסת עדס היו עוד בתי כנסת של החאלבים.
- ת. גם במחנה יהודה יש בית כנסת של החאלבים, לא גדול, כמו בית מדרש.
- ש. כמה חאלבים חיו במחנה יהודה בערך?
- ת. אני לא זוכר.
- ש. באותה תקופה שבה באת לבקר, איפה גרה אמא שלך?
- ת. בנחלאות. היא גרה אצל דוד שלה, ששמו יוסף שלמה גילה. היתה לו חצר גדולה ולכל אחד נתן חדר אחד.
- ש. הדוד הזה הגיע לארץ עם עוד הרבה חאלבים?
- ת. עוד בזמן המנדט הוא והאחים שלו הגיעו לכאן. הייתי אז עוד ילד. אני נולדתי ב-1918. כשהייתי בערך בן 3-4 הדוד הזה ועוד חאלבים הגיעו לירושלים.
- ש. וכשהם הגיעו להנה היו כאן כבר חאלבים?
- ת. יכול להיות שכן. אני לא יודע, כי הייתי אז ילד.
- ש. מה אמא עשתה פה בירושלים?
- ת. אמא עבדה במושב זקנים ופה ושם כדי לקיים את הילדים. היו אז ימים קשים מאוד לא כמו היום. היא עבדה מאוד קשה. אחר כך באו האחים שלי ועבדו. אחד עבד בירקות וגם השני עבד בירקות. אחר כך עזב ושוב חזר לעבוד בירקות. זה משנת 1937 והלאה.

נומה יחזקאל

ש. איך אתה מגיע לארץ?

ת. ביקשתי רשות מחברת החשמל שעבדתי בה לנסוע לבקר את המשפחה. נתנו לי חודש חופש. קיבלתי דרכון מהקונסול האנגלי. היה נציג בחאלב והוא עשה הכל להוציא לי דרכון. הייתי צריך לשלם פיקדון ערבות עד שאחזור לחאלב. לקחתי את הדרכון ונסעתי לארץ ישראל ובאתי לירושלים. ישבתי עם המשפחה שבועיים-שלושה. כשחזרתי לסוריה נסעתי דרך ביירות ומביירות נסעתי לחאלב ברכבת.

ש. לא חשבת להישאר בארץ?

ת. לא. אני חשבתי לנסוע לארה"ב. בדרך עלו על הרכבת מהמחבארת הסורית, בלבנון אף אחד לא נגע בי. שאלו אותי ברכבת איפה הדרכון שלי ונתתי להם את הדרכון שלי ולקחו אותו. אמרו: הדרכון שלך מוחרם, אתה צריך לבוא למשרד אלינו. הגעתי לחאלב, הלכתי הביתה. צלצלתי לאחי הגדול והוא אמר לי: המצב לא טוב כאן בסוריה. זה היה ב-1938-39, בזמן המאורעות שהתחילו להיות כאן. שאלתי מה קרה והם אמרו שהערבים כבר לא כמו שהיו. אחרי שבוע הלכתי לקבל את הדרכון ואמרו שהדרכון שלי מוחרם ואני לא יכול לצאת מחאלב. כשחזרתי לחאלב חזרתי לעבודה ועבדתי כרגיל. פתאום אחרי כל המהומות שהיו בארץ וקמה מדינת ישראל, הכריזו עלינו היהודים שאנחנו מפורטים כולם.

ש. באיזה תאריך זה היה?

ת. אני לא זוכר בדיוק. זה היה בימי מלחמת השחרור, כשכבשו את ירושלים וכל הכיבושים. אמרו לנו שאנחנו לא יכולים לנסוע לשום מקום, גם לא לדמשק ולא לשום מקום אחר. שנתיים הסתובבתי בלי עבודה וההסתובבתי ממקום למקום.

יום אחד כתבתי מכתב לדוד שלי שנמצא בארה"ב וביקשתי אם הוא יכול לשלוח לי ויזה שאוכל לצאת מסוריה לארה"ב. הוא שלח לי מכתב בחזרה: שלחתי לך כרטיס שנמצא בביירות אצל חברת "פלתורס". איך אני אגיע לביירות כשאני לא יכול לצאת מחאלב? הלכתי למוחאברת והסברתי את העניין. אמרו לי: טוב שבאת. מהיום והלאה 4 פעמים ביום אתה צריך לבוא ולחתום את שמך כאן. עשו חיפוש אצלי

נרומה יחזקאל

בבית, עשו חיפוש בחברת "פלתורס" בביירות. חשבו שיש העברת כספים או דברים כאלה.

ש. למה נטפלו אליך דווקא או שזה היה כלפי כל היהודים?

ת. כשקיבלו את המכתב ששלח הדוד שלי אלי בצנזורה, ראו שהדוד כתב: שלחתי לך כרטיס. תיסע לחברת פלתורס בביירות שלהם העברנו את הכרטיס ותוכל לנסוע לארה"ב. הם תפסו את המכתב הזה ואמרו: אתה צריך להתייצב כל יום 4 פעמים במשטרה.

ש. אתה אומר שנטפלו אליך כבר כשחזרת מארץ-ישראל.

ת. אז הם החרימו את הדרכון ובזה כאילו שמאותו יום אני סורי ואין לי לאן ללכת ולאן לבוא. אבל אחרי שראו את המכתב שחברת פלתורס שלחה לי והודיעה שיש להם כרטיס עבורי, הם חשבו שיש לי אולי קשר בהברחת כספים. בסופו של דבר לא רק אני אלא עשרות יהודים היו צריכים כל יום לבוא ולחתום 3-4 פעמים. לא היה מה לעשות. הייתי יושב קרוב למוחבארת, קורא עיתון וכל שעה הולך לחתום שם וזחר. לא הולך הביתה, לא הולך לאף מקום. עד שיום אחד היה מהפכה בסוריה ב-49-1948, המהפכה של שישקלי והוא נתן הוראה שיהודים יכולים לצאת לאן שהם רוצים. באותו ערב הלכתי לתחנת הרכבת ואמרתי להם שיש הוראה שהיהודים יכולים לצאת. אמרו לי שזה לא כך. אמרתי: תשאלו את המוחבארת. שאלו ואמרו שזה כן כך, שמאותו ערב בשעה 6 היהודים יכולים לצאת לאן שרוצים. קניתי כרטיס, שמתי אותו בכיס שלי והלכתי הביתה ומילאתי מזוודה קטנה. אפילו לאחי ולמשפחה שלי לא הודעתי שום דבר. הייתה לי אחות נשואה ולא אמרתי להם כלום. לקחתי את המזוודה ונסעתי. נסעתי לביירות ברכבת. אבל כל הלילה הלב שלי דפק שמא יעלו ויחפשו אותי ויתפסו אותי, עד שעברתי את גבול סוריה והגעתי ללבנון, אמרתי לעצמי שעכשיו אני חופשי. ירדתי בביירות והייתי בהתחלה בבית מלון. אחר כך שכרתי לי דירה ונשארתי שם שנתיים בביירות. אחרי שנתיים היכרתי את החברה שלי ונתתי לה קידושין. היא ממשפחת זריף, שהיא משפחה מוכרת.

נורמה יחזקאל

- ש. לא ציינת קודם מה שם אמא שלך.
- ת. שמה רחל לבית גילה. ישבתי בביירות במשך שנתיים בלי לעבוד, והדוד שלי מארה"ב ששלח לי את הכרטיס לפני כן, שלח לי כסף, אחרי שנתיים אמרתי לחברה שלי: את קדושה, בואי ניסע לישראל, כי אין לנו דרך אחרת.
- ש. הדוד שלך מאמריקה שלח לך כרטיס וגם ויזה.
- ת. כן, אבל לא יכולתי להשתמש בזה, כי לא היה לי דרכון, איך אני אסע? הוא שלח כרטיס טיסה אבל את הדרכון החרימו ולא יכולתי לנסוע בלי דרכון. לחברה שלי היה דרכון פרסי.
- ש. להרבה חאלבים היה דרכון פרסי.
- ת. נכון. בביירות היה בחור יהודי שהיה ממשפחת ג'מוס. הוא עשה קשר עם אנשי המוסד בביירות שהיו נותנים אישור יציאה מביירות לישראל, כמו *laissez passer*, והיה מקבל כסף תמורת זה מאנשים. אם מישהו היה רוצה אישור כזה, היו נותנים לו 1000 לירות והיה עושה דרכון כאילו שאותו אדם ביירותי ויכול היה לצאת.
- ש. הוא היה משחד את הפקידים הלבנונים ומשיג דרכונים. כמה שילמת לו עבור הדרכון?
- ת. אנחנו שילמנו לו 500 לירות לבנוניות כדי לעשות לי דרכון. אשתי יכלה לצאת כי היה לה דרכון פרסי. אותו בחור ששמו ג'מוס לקח את הדרכון והכניס אותו למזחבארתי הסורי. לקונסוליה האירנית אין לה שום קשר עם זה. המזחברת נתנו את האישור וקבענו שאנחנו רוצים לצאת ביום רביעי. הבאנו את כל מה שהיה לנו בבית. קנינו עוד דברים כי שמענו שבישראל אין שום דבר. מילאנו משאית שלמה בכל טוב. קניתי הכל - צלחות, קפה, תה. כי אמרו לנו שאין שום דבר בישראל. קנינו הכל ויצאנו לדרך. באמצע, בנקורה העמידו אותנו לעשות ביקורת. אנשים נכנסו. היינו כ-30-40 משפחות יהודיות וכולם יצאו עם דרכון מזויף, כל אחד קנה את ה-*laissez passer* שלו בכסף. הגיע התור שלנו ואשתי נתנה להם את הדרכון. איך זה שאת שרה זריף והוא בשם אחר ואיך זה שאתם אחים? אמרה לו: כל אחד מאבא אחר. תראה איזה חכמה היתה לה. היא פתדה רק שלא יגידו האנשים שאני בעלה. כולם שתקו.

נרומה יחזקאל

- אף אחד לא דיבר מילה. באנו לארץ לראש הנקרה עם המשאית ועם הכל. זה היה 1 או 2 בינואר 1950. הגענו לראש הנקרה ושם קיבלו אותנו הסוכנות ונתנו לנו מין אבקת חיטוי, ד.ד.ט. על כל הגוף. חשבו שאנחנו באנו מהרחוב. לא ידענו לדבר עברית, אין מי שידבר אתנו.
- ש. זאת נקודה מעניינת. אתה אומר שבראש הנקרה אנשי הסוכנות הכניסו אתכם לחדר...
- ת. לא. באותו חדר שקיבלו אותנו, כל אחד קיבלו אותנו, יצאה בחורה ועשתה עלינו "פליט של די.די.טי". אפילו שאלנו מה זה ואף אחד לא ענה לנו. לא הסבירו לנו שום דבר.
- ש. ריססו אותכם חהו.
- ת. כן. כל המשפחות. היינו כ-40-30 משפחות. כ-100-120 איש. בדקו לנו את הדרכונים. אחר כך הביאו משאיות והורידו לנו את כל המטען של כל אחד. שאלנו לאן לוקחים את הכל ואף אחד לא מסביר לנו. לקחו את הכל והלכו.
- ש. את כל המטען וכל הדברים שהבאתם אתכם אנשי הסוכנות לקחו אותם?
- ת. כן, לקחו הכל. העבירו את הכל למשאית אחרת והעבירו למחסן גדול ושמו אותם שם בראש הנקרה. שאלנו איפה הדברים שלנו, לאן לקחו אותם ולא היה מי שידבר ויסביר לנו. פחדנו כי חשבנו שהחרימו לנו את זה, וכל הזהב של אשתי וכל הכסף שלנו שמנו אותם בתוך הארגז. למחרת בבוקר בא בחור אחד ואמרנו לו: דחילק, אין מי שידבר פה ערבית?
- ש. נשארתם כל הלילה בראש הנקרה?
- ת. כן, שמו אותנו כמו בבית מלון. נתנו לכל זוג מיטה וישנו שם בלילה. שאלנו איפה הדברים שלנו ואמרו לנו שזה נמצא שם. הלכנו וחיפשנו עד שמצאנו את הארגז שלנו ומצאנו בתוכו את הכסף והתכשיטים ושמו אותנו בכיסים שלנו. אמרנו לנו: אתם נשארים כאן כמה ימים עד שכל אחד ילך לאן שיפנו אותנו.
- ש. אתה אומר שבראש הנקרה הכניסו אותכם לתוך חדרים?

נומה יחזקאל

- ת. לאולם גדול ולכל זוג נתנו מיטה ונשארנו שם 4 ימים.
- ש. אנשי הסוכנות לא דיברו אתכם? לא הסבירו לכם?
- ת. שום דבר. רק בחור אחד בא ואמר: אתם נשארים כאן ואחר כך נעביר כל אחד למשפחה שלו. אחד שרוצה ללכת לחיפה או לכל מקום אחר - כל אחד לאן שהוא רוצה ללכת. שאלתי את הבחור הזה: אין פה דואר? הוא אמר: יש דואר כאן אבל עד שיגיע מברק לירושלים זה יקח 3 ימים. שלחתי מברק לאחים שלי שגרו בנחלאות בירושלים. זה היה יום שלישי או רביעי, ביום שבת אח אחד הגיע אלי לדאש הנקרה, האח הצעיר. הוא הביא לנו אוכל מכל טוב. עברנו את השבת ואמר: מחר אני לוקח אותכם לירושלים. נסדר את זה עם הסוכנות, עם מי שאחראי כאן. הלכו ודיברו עם הסוכנות בראש הנקרה ביום ראשון ומהסוכנות אמרו שיתנו לנו משאית ונעביר את הדברים שלנו לירושלים. בצהריים הגיעה משאית ולקחנו את כל הדברים שהבאנו, שחלק גדול מהם נשברו, העמיסו הכל על האוטו ונסענו לירושלים.
- ש. הבאת אתך גם ריהוט?
- ת. הבאנו הכל. לא השארתי שום דבר. אפילו כפית קניתי בלבנון. באנו לירושלים עייפים מוות. הגענו בלילה בקור כלבים. לא ידענו איפה לשים את כל הדברים. אחי אמר שיש לו חצר שאשים את הדברים שם. אין מה לעשות. הוא גר אז בבקעה, אחרי המלחמה הוא לקח שם בית, הוא ועוד אחד והיתה להם חצר. שמנו את כל הדברים שלנו שם.
- ש. בקעה היה כפר ערבי קודם.
- ת. הוא היה כולו ערבים. עכשיו, אחרי המלחמה הוא היה ריק. מי שתפס בית - היה לו בית.
- ש. כמה חאלבים תפסו אז בתים בבקעה?
- ת. אני לא יודע. באנו באותו ערב ושאר המשפחות נשאר עדיין בראש הנקרה. אותנו באו האחים שלי ולקחו אותנו. באו כל המשפחה באותו ערב ושאלו כל מיני שאלות. שאלתי את אחי איפה אני אגור והאח השני אמר לי: יש לי חדר קטן, אני אכניס את הילדים שלי אלי לחדר ואתן לך את החדר של הילדים עד שנמצא לך דירה.

נורמה יחזקאל

האח הזה היה גר בנחלאות. רק אח אחד היה גר בבקעה. היינו שבוע אצל האח הזה בנחלאות. אני צריך לעבוד, צריך לעשות משהו. בא דוד שלי, יוסף גילה. הוא אמר: יש לי חנות מכולת ברח' אגריפס, תעבוד אתנו כשותף. שאלתי: מה אני אמכור? מה אני אעשה? הלכתי לשם למחרת בבוקר ואין סחורה, אין שום דבר, הכל היה בתלושים, זה היה תקופת הצנע. היו מחלקים ביצה לחודש. מרגרינה היו נותנים 300 גרם לחודש. בשר לא היה. פירות אין, ירקות אין, שום דבר אין. ישבתי בחנות. היה שם שותף אחד גם ממשפחת גילה, בן אחיו של דודי, ואומר לי: בוא נקנה סחורה ונמכור בשוק שחור.

ש. את הסחורה הזו הבאתם מהכפרים הערביים שהיו מעבר לגבול?

ת. לא היה שום דבר, לא ירקות ולא פירות, הכל היה במנות. לא חצילים, לא מלפפונים, לא בננות.

ש. אז מאיפה הבאתם את הסחורה בשוק השחור?

ת. היתה מחלקת אספקה שהיתה מביאה את הסחורה ומחלקת את זה. אי אפשר היה להגיע לשום דבר. רשומים אצלך בחנות 20 איש - אתה מקבל 20 מנות ל-20 איש ואתה מחלק את זה. יש לך מזה רווח כך וכך. זה לקח זמן. היו להם בחנות רשומים 25 איש ואני הגעתי ל-7,000 איש. פעם בחודש היו מביאים את האספקה. מגיע שמן - מחלקים אותו, מגיע סוכר שחור או סוכר לבן - מחלקים את זה. היו מגיעים אנשים נותנים את התלוש של הביצה או כל דבר אחר.

ש. איך הגעת ל-7,000 איש?

ת. הודות להתנהגות שלי. כל מיני אנשים שהיו מסכנים. היו הולכים למכולת, ובמקום לתת להם את מה שמגיע להם, היו נותנים להם רק חצי מהמגיע להם. אנשים לא יודעים מה מגיע להם. כמעט כל הנחלאות היו באים אלי.

ש. אמרת שיוסף גילה, הדוד של אמא שלך, הוא היה מקבל את העולים?

ת. הוא היה מקבל וקולט את כל בני המשפחה שהיו עולים ארצה. כל החאלבים שבאו, משפחת גילה, משפחת מזרחי וכל אלה - הכניס אותם אצלו.

נומה יחזקאל

- ש. למה? מה היה התפקיד שלו?
- ת. היה לו בית גדול והוא היה מרכז את כל השכונה, כמו המוכתר של כל הנחלאות. הוא היה אחראי על הכל.
- ש. מטעם מי הוא קיבל את התפקיד הזה?
- ת. עוד מתקופת המנדט. הוא עלה ארצה כשאני עוד הייתי ילד בחאלב. הוא היה המוכתר של השכונה.
- ש. והוא היה גם ראש העדה החאלבית?
- ת. לא היה ראש עדה כאן. החאלבים היו מפוזרים. לא היה להם ריכוז. היו קבוצות-קבוצות, היתה קבוצה של חאלבים, קבוצה של אורפלים, קבוצה של פרסים. היו חמולות-חמולות.
- ש. והוא היה אחראי על כל החמולות, לאו דווקא על החאלבים.
- ת. כן. אחר כך התחילו סכסוכים בין האורפלים לבין החאלבים ואחר כך בין הפרסים לחאלבים. כל שבת היו עושים "שמח". זה מתנפל על זה זה מתנפל על זה. בסופו של דבר, אחרי שישבתי אצל אחי, אחרי חודשיים שלושה מצאתי בית ברח' בצלאל 37. שילמתי אז 350 לירות ישראליות. זה היה בדמי מפתח. זה לא רחוק מבית הכנסת של האורפלים. אחרי שהתחתנתי כאן בארץ, גרתי שם ברח' בצלאל בערך 10 שנים ואחר כך עברתי לגור בדירה שבה אני גר עכשיו, ברחוב רש"י, ליד התחנה המרכזית של היום, ליד לשכת הגיוס. אני ממשיך להיות במכולת.
- אחרי שהתפתחנו במכולת, התחילו לבנות, והשותף שלי אמר: יחזקאל, אנחנו נתחיל לבנות. יש קבלן אחד שגר ליד החנות שלנו, ששמו דוד לוי, שהוא אורפלי, נעשה שותפות ונבנה אתו ביחד. הבניין הראשון שבנו ברחביה אחרי מלחמת העצמאות אמחנו בנינו אותו בשותפות. אחר כך בנו עוד בניין ועוד בניין. אחרי שבנינו את הבניינים האלה היתה חנות וקנינו אותה גם עם שותף, זאת היתה המסעדה של חזקי, ליד בנק דיסקונט.
- ש. הפכת להיות קבלן ואיש עסקים.

נומה יחזקאל

ת. נכון. אני לתומי האמנתי באנשים האלה. הם היו אורפלים-חאלבים. מהמשפחה של אמא שלי. הם דודים של אמא שלי והיו שותפים שלי. יום אחד הוא אומר לי: תשמע יחזקאל, אנחנו מתפרקים. אני רוצה ללכת עם הבני דודים שלי, אמרתי לו: אתה חופשי, תעשה חשבון, מה שמגיע לי תן לי וניפרד לשלום. אמר לי: טוב. אני אחשוב על זה ואתן לך תשובה. אחרי יומיים הוא בא ואומר לי: אתה תקבל 4,000 דולר.

ש. מכל הרכוש- המגרשים וכל מה שהיה לכם?

ת. כן.

ש. מה היה אז אפשר לעשות בסכום הזה?

ת. אפשר היה אז לקנות בזה רחוב שלם. זה היה אז הרבה כסף. תמורת לירה ישראלית יכולת לקבל אז 3 דולר. אמרתי: לי מגיע בדיוק שלישי. כמה זה כל הסכום? הם אמרו: לא ניתן לך אגורה אחת יותר. אתה רוצה - תישאר. אם אתה לא רוצה - אתה חופשי. באתי הביתה ואמרתי לאשתי ד"ל: מה את אומרת? היא אמרה: שילכו לכל הרוחות. עזוב אותם. אתה לא תלך יותר. באו האחים שלי שאני אנהל להם חנות ידקות במחנה יהודה. אתה לא הולך יותר לעבוד אתם. מחר בבוקר אתה בא לעבודה אתנו. הלכתי לעבוד אצל האחים שלי. שלחו לי השותפים שלי את הכסף, לקחתי את הכסף ואשתי אמרה שילכו לכל הרוחות.

לקחתי את הכסף ושמתי אותו בבית והלכתי לעבוד בירקות. איפה יש ירקות? הכל

היה באספקה רק מה שהממשלה נותנת. אין שום דבר.

ש. אין יחמה פרטית.

ת. אין שום דבר. אתה מקבל את מה שאתה מקבל ומחלק את זה. עבדתי בזה בערך

שנה, זה היה ב-54-1953. תוך שנה היכרתי את הקונסול הצרפתי שהיה קונה דברים.

העחד שלו, בט"ו בשבט אומר לי: יחזקאל, אני נוסע לטורקיה, מה אתה רוצה שאני

אביא לך? אמרתי לו: מה אתה יכול להביא לי מטורקיה? סחורה אתה לא יכול. הוא

אמר: מה שאתה רוצה אני אביא לך. נתתי לו רשימה של מצרכים, זה היה לפני ט"ו

בשבט. הוא הביא לי אוטו שלם, כי לדיפלומטים לא עשו ביקורת עליהם. הוא הביא

נוסחה יחזקאל

- לי את הסחורה. אמרתי איך אני אמכור את זה? ממשרד האספקה יחרימו לי את זה.
- הקשר בינינו לבין האספקה היה הדוק מאוד. הפקחים שהיו מסתובבים היו גם מקבלים מתחת לשולחן. יומיים לפני ט"ו בשבט פתחתי את הסחורה ואנשים התחילו להתנפל. אמרו: קח כסף כמה שאתה רוצה, רק תן לי.
- ש. פירות מיובשים בעיקר.
- ת. הכל פירות מיובשים - תפוח עץ, אגסים, אגוזי בונדוק, פיסטוק חאלבי, פיסטוק שמי - הכל. תוך יומיים גמרתי את הסחורה. מה עשיתי? הרווחתי יפה, אבל לא אני בלבד, כי יש לי שותפים. בסופו של דבר היינו חנות הירקות הכי יפה בכל שוק מחנה יהודה. כולם היו באים אלינו לקנות. לא היה אז כמו היום. היינו 3-4 ירקנים בסך הכל. לא היתה סחורה אז, כי את כל הסחורה היינו מקבלים מהאספקה. היינו שולחים בסוף השבוע סחורה לחברי כנסת, לשרים, לראש הממשלה, ארגזים ללא שום תמורה, כמתנות.
- ש. בכל שוק מחנה יהודה, מכל הסוחרים שאתה מכיר - כמה מהם היו חאלבים, או דמשקאים?
- ת. היו עשרות, לא אחד שניים. היו בערך 30-40. אבל כולם עברו לתל-אביב, לחיפה. לירושלים לא כל כך רצים אחריה, כי אין את החופשיות כאן כמו בתל-אביב ובחיפה, שם יש יותר עבודות. כל החאלבים האלה היום מצבם טוב מאוד.
- ש. אנחנו עכשיו באמצע שנות ה-50. איפה חיו אז החאלבים?
- ת. נשארנו באותם המקומות, בנחלאות. בשנות ה-60 וה-70 עברו לשכונות אחרות. כשהמשפחות גדלות אין לאן ללכת. בזמן האחרון בנחלאות תמצא אולי רק 20 משפחות חאלביות. כולם גרים או בפסגת זאב, או ברמות בכל המקומות האלה שבנו בהם.
- ש. בשנות ה-50 ובשנות ה-60 וה-70 איפה היו בתי כנסת של החאלבים חוץ מבית כנסת עדס.
- ת. היה בית כנסת "סילוורה" במחנה יהודה. היה עוד בית כנסת קטן ליד בית כנסת עדס של החאלבים ומדרש סילוה. זה כל מה שהיה שם. היום יש יותר בתי כנסת

נומה יחזקאל

שפתחו, אבל לא כולם חאלבים שמתפללים שם. פעם היו כולם חאלבים. היום אין יותר.

ש. מהנקודה הזאת היית ירקן עד שפרשת או עד שעזבת?
 ת. הייתי ירקן עד 1959-60. אחר כך היו לי 3 שותפים - שני אחים שלי ועוד אחד. היינו עובדים טוב והחנות שלנו הייתה החנות הכי טובה. יום אחד הייתי בבית ובאו האחים שלי ואמרו שהם רוצים לפתוח מסעדה. אמרתי: מה פתאום מסעדה? אמרו לי: נקנה מסעדה בדיזנגוף ונעבור לשם. כמה שניסיתי לשכנע אותם לא הצלחתי. כולם הלכו ומצאו חנות בדיזנגוף 150. עשו את החוזה וצריך לארגן 150 אלף לירות. מאיפה נשיג כל כך הרבה כסף? לקחתי הלוואה מפה ומשם וסידרתי להם את הכסף. קנינו ועשינו. אחרי 6 חודשים פתחנו את המסעדה, ששמה היה "מעוז ירושלים". עוד לפני חנות הירקות היה לנו קיוסק בשם "מעוז" בירושלים, ברח' המלך ג'ורג', ליד קופת חולים. אחרי שעברנו למסעדה אמרנו ששני אנשים יעבדו בירקות ושניים יעבדו במסעדה. עבדנו כמעט שנה. שני העסקים עבדו ברנך השם בסדר והחזרנו את החובות. היה ערב יום העצמאות של 1960. קישטנו את החנות.

...אני לא אמא שלכם. ... בבית כנסת. בית הכנסת פעל בזמני והיו אז כל החאלבים מתפללים שם. בתפילה לא היה מקום להכניס את הילדים. הייתי שם אותם על ספסלים קטנים על החלונות או ספסלים קטנים לשבת עליהם. לא היה מקום. היו עשרות מניינים כל יום, בחצר, למעלה, למטה. כולם היו חאלבים.
 ש. אמרת שב-1950 במקרה עלית לבית הכנסת להתפלל ובמוצאי שבת באו אליך בגלל שהיה סכסוך שם ואמרו לך: אנחנו בוחרים בך כיו"ר, גבאי ראשי מבין 5 גבאים וחתמו שבחרים בך.

ת. זה היה שבוע אחרי כן ובחרו בי 400 איש.

ש. בבית הכנסת הזה רק חאלבים התפללו?

נורמה יחזקאל

ת. כולם היו חאלבים. היו פה ושם אורפלי. אבל כל עדה הלכו לבית כנסת משלהם - הכורזי לבית כנסת שלו, החאלבים לחאלבים וכן הלאה. במשך השנים אנשים מתבגרים והילדים עוברים ממקום למקום והמקום נהיה ריק. היום בית הכנסת כמעט ריק. בית הכנסת פועל במשך 24 שעות. ב-6 ורבע בבוקר מתפללים שחרית. אחר כך יש שיעור. אחרי הצהריים יש מנחה, שיעור וערבית. זה באמצע השבוע. בליל שבת, ביום שישי, יש תיירים משעה 10 בבוקר עד כניסת השבת תיירים הולכים ובאים לבקר את בית הכנסת. בערב מתפללים מנחה, אחרי כן ערבית ואחרי כן הולכים הביתה. בחורף בשעה 3 פותחים את בית הכנסת לבקשות ומשעה 7 ועד שעה 11 וחצי גומרים את התפילה וחמרים ב-2 למנחה, ערבית, מנחה ועונג שבת. גם היום אנחנו מתפללים לפי נוסח חאלב. ספרי התפילה שלנו הם לפי נוסח חאלב שמקבלים אותם מארה"ב.

ש. אתה אומר ש-400 איש בחרו בך להיות הגבאי של בית הכנסת, זאת אומרת שהיו לפחות 400 משפחות חאלביות.

ת. כן. אבל לא כולם גרו בשכונה, אלא באזור נחלאות.

ש. זה מכובד 400 משפחות.

ת. בטח שזה מכובד. יש חלק גדול שעברו לחולון ולמקומות אחרים במשך הזמן.

ש. באיזה זמן התחלת להרגיש שאנשים מתחילים להתפזר?

ת. בערך ב-1970-72 התחילו לעזוב.

ש. מה קרה אז שהתחילו להתפזר?

ת. שום דבר מיוחד. היום אם יש לך חדר אחד מה תעשה? כל ילד בוחר לו פינה

והולך. בית הכנסת היחיד שפועל היום הוא בית הכנסת שלנו. כל בתי הכנסת

האחרים כמעט ריקים ורק בשבת מתפללים בהם.

ש. במסגרת בית הכנסת, לקהילה החאלבית היו כל מיני קרנות עזרה לעניי

הקהילה.

ת. לא היו שום קרנות. בקושי היו מקיימים את בית הכנסת. היום בית הכנסת לא

מתקיים מהתרומות של המתפללים. המצב של המתפללים היום לא טוב. בן אדם

נומה יחזקאל

שעולה לתורה היום תורם 10 שקלים, 18 שקלים, מקסימום 50 שקל. ההכנסה במשך כל השנה של בית הכנסת לא מכסה את הוצאות בית הכנסת שמגיעים ל-250 אלף שקל בשנה. אני מממן את ההוצאות האלה מתור"ל. אני מתכתב עם נציג של הקהילה בניו ג'רסי והוא מתרים את האנשים ושולח את הכסף לכאן ובזה אני מכסה את הוצאות בית הכנסת. הוא מתרים את החאלבים בכל ארה"ב. אני שולח להם את המכתבים ואת הקבלות והכל. אם מישהו תורם סכום גדול, יקבל מכתב עם קבלה. מי שתורם 2,000 דולר או משהו כזה, אני נותן לו תעודת הוקרה, והוא הופך להיות יקיר בית הכנסת.

ש. מי הנציג שלך בניו ג'רסי?

ת. הוא בן דודה של אשתי שחי שם כבר הרבה שנים, עוד כשהיה ילד. הוא גבאי של בית הכנסת של החאלבים בניו ג'רסי בעיר דיל. כל אחד שעולה לתורה או שפוגש אותו כולם התרגלו כבר שבאים אליו ותורמים עבור בית כנסת עדס. אני מקבל את התרומות ושולח קבלות ותודות לתורמים.

ש. למה רק מארה"ב אתם מקבלים תרומות?

ת. מאיפה אני אקבל עוד?

ש. יש חאלבים במכסיקו.

ת. אין לי קשר עם האנשים האלה. צריך שבן אדם ילך ויצוד קשר.

ש. אמרת שבשנות ה-50 וגם לפני זה אנשים חיו בצמצום, היו הרבה אנשים עניים בקהילה, אז מי עזר לקהילה החאלבית?

ת. היו אוספים כספים. היה ועד החאלבים שביניהם היו ג'ו (יעקב) שאמע. היתה משפחת הררי, משפחת עדס. אלה שהיו ותיקים היו בוועד החאלבים. הם היו מטפלים בעניים והיו מחלקים להם מה שהיו צריכים.

ש. איך היו נותנים להם את הדברים?

ת. אני לא יודע. לא התערבתי בדבר הזה.

ש. היה לך קשר במשך השנים עם החאלבים בתל-אביב, בחיפה? לא ניסיתם להקים משהו כולל ביחד?

נומה יחזקאל

- ת. לנסות לגבש את החיפאים והתל-אביבים זה קשה מאוד. כל אחד רוצה להיות בראש ואין אחדות כמו בעדות אחרות. רק כשבא מנחם ידיד אולי הוא עשה משהו, אבל לא ריכז את כולם. קשה להגיע לכולם. יש הרבה חאלבים שהחליפו את השמות שלהם ואתה יודע מה הם היום.
- ש. אתה יושב פה בירושלים רצוף מ-1950 פחות או יותר. היו תקופות שהיו מגיעים עולים חדשים. אתה זוכר תקופות כאלה, איך עזרו להם אז?
- ת. יש חאלבי אחד בסוכנות שהוא מטפל בעולים החדשים של החאלבים. אני מדבר על שנות ה-90, על חביב קצב במשרד הקליטה. אבל הוא לא עזר להם. הבעיה אצלנו המזרחים כשיש לו תפקיד גדול הוא שוכח מהאנשים בעדה שלו.
- ש. זה מה שקרה לחביב קצב?
- ת. כן. אמנם הוא ידיד שלי וחבר שלי אבל הוא לא מטפל באנשים כמו שצריך.
- ש. מתי הגיעו חאלבים לירושלים בקבוצות גדולות שאתה זוכר?
- ת. מעט מאוד הגיעו לירושלים. הרוב הגיעו לחולון, תל-אביב וחיפה. בשנים האחרונות, כשהיתה העלייה מחאלב. היו כ-20-30 משפחות שהגיעו מחאלב, אבל לא הגיעו לירושלים. על פי רוב החאלבים התיישבו בחולון, בראשון לציון, בתל-אביב ובחיפה וגם בבית ים. אלה 90 אחוז מהחאלבים.
- ש. אתה בעצמך יצא לך לטפל בעולים חדשים?
- ת. פה לא. בחאלב, לפני קום המדינה, כשהתחילה מלחמת העולם השנייה, כשהגרמנים גירשו את היהודים הם היו באים דרך חאלב ואנחנו היינו מכניסים אותם לבית כנסת. היינו בחורים צעירים שקראו לנו חברת עזרת אחים.
- ש. אתה מכיר את חוסני דיב?
- ת. כן, ודאי. היינו מקבלים את היהודים שהיו מגיעים בלילה, מכניסים אותם לבית הכנסת, נותנים להם לאכול ולשתות ואחר כך מורידים אותם למין מרתף ומשאירים אותם עד שיזדמן לנו ושולחים אותם לביירות. כמעט כל היהודים שבאו מאירופה עברו דרך חאלב. היו הרבה מאוד יהודים. אספנו כספים בלי סוף בשביל אותם פליטים שהגיעו מאירופה.

נומה יחזקאל

- ש. אמרת שלבית כנסת עדס בא צייר מיוחד.
- ת. הצייר שטרק התנדב וצייר את הציורים במשך 6 חודשים. הוא היה מורה ב"בצלאל", הוא היה מורה גדול מאוד.
- ש. אמרת שכל עבודות העץ...
- ת. הכל היה מדמשק. הכל היה עבודת יד מדמשק שהביאו על חמורים, זה היה לפני 100 שנה. בשנה הבאה ימלאו 100 שנה לבית כנסת עדס.
- ש. לבית הכנסת הזה מגיעים יהודים חאלבים מכל הארץ?
- ת. מכל העולם באים לבקר. באים למשל מארה"ב לעשות בר-מצוה בארץ, באים לבקש בקשות. עד היום המנהגים בבית הכנסת חאלבים, בקשות לפי מנהג חאלב, השירה והזמרה של החזנים נוסח חאלב. שום דבר לא השתנה.
- ש. יש לכם אירוע מיוחד של סליחות לפני יום הכיפורים?
- ת. כל חודש אלול עושים חודש סליחות
- ש. ואז אתה מבחין בתיירים חאלבים שמגיעים מארצות אחרות?
- ת. אין כמעט חאלבי שבא לארץ ולא מבקר בבית הכנסת עדס. אין דבר כזה. אולי בודדים שאין להם זמן לא באים. אבל אין חאלבי שמגיע לירושלים ושאינו מבקר בבית כנסת עדס.
- ש. מה אתם מתכננים לעשות במסגרת חגיגת 100 שנה.
- ת. קודם כל אני רוצה לשפץ את בית הכנסת. לסייץ ולצבוע, להחליף את החלונות, להחליף את המזגנים. לעשות הכל מחדש. אחר כך אני אשב עם אנשי המורשת ונתכנן את מי נזמין ומה עושים. יש לי חזנים ופייטנים הכי טובים. בבית הכנסת שלי נמצא בית הספר של הפייטנים וחזנות. אני שולח חזנים לכל העולם. איפה שאתה הולך לכל הקהילות אני שולח להם חזנים והם מקבלים תמורת זה כסף טוב.
- ש. מה הפעילות של משפחת שעיו?
- ת. עזרא שעיו היה החזן שלנו. היה מתפלל והיה מקבל משכורת. אחר כך במשך הזמן אחרי שהוא חלה ונפטר בא יוסף שעיו בנו ואומר לי: אם לא קשה לך, תן לנו למעלה את החדר ונעשה ממנו בית מדרש. אמרתי שאני לא מתנגד שישבו שם למעלה

נומה יחזקאל

- וילמדו. במקום שיהיה ריק שילמדו שם. עשיתי אתם חחה שהם משלמים 10 שקל לשנה. אני נותן לו חשמל ומים וניקיון הכל על חשבוני. כבר הרבה שנים שהם נמצאים שם.
- ש. מה התפקיד שלו? הוא גם חזן בבית הכנסת?
- ת. לא. הוא מתפלל כמו כולם. אם אני צריך בחגים למשל עזרה של חזן, אני לוקח אותו. באופן רגיל אין לו שום תפקיד. הוא ממונה על הישיבה רק.
- ש. מתחת לכולל יש...
- ת. כתר שלמה על שם ברסקה. אותו ברסקה, שהיה חאלבי, היה פייטן אצלנו. הוא הגיע לירושלים עם אחי ב-1942. הוא היה פייטן של בית הכנסת. היו לו 12 ילדים. אחרי שנפטר הקימו קרן לעילוי נשמתו והתחילו לחלק מצרכים. התחילו מכמות קטנה והגיעו לכמות גדולה. עכשיו הבן שלו כל שנה יוצא לחו"ל, אוסף כספים ומקבל גם ממשד הרווחה, ממשד הדתות, ומחלק לנצרכים פעם בשנה. באמצע השבוע נותן לתלמידי חכמים, לתלמידי ישיבות עניים.
- ש. הוא מחלק לכל העדות או רק לחאלבים?
- ת. לכל מי שבא – ברוך הבא. כל אחד שרשום הוא נותן לו. כל מי שזקוק למשהו בא וממלא טופס ומקבל.
- ש. אם הוא נמצא זכאי אז נותנים לו.
- ת. אין זכאי. כולם זכאים. אין אחד שלא זכאי. כל מי שבא ממלא טופס ומקבל. באים שבוע לפני פסח ממלאים את הטופס ומקבלים מה שמחלקים. אבל יש תלמידי ישיבות עניים בשכונה אז הוא מחלק להם חלב, בשר גם באמצע השבוע.
- ש. לאו דוקא לחאלבים.
- ת. לא. לכל מי שבא, לאו דוקא לחאלבים. בארה"ב נותנים לו תרומות בעין יפה וגם פה בארץ מכל המשרדים. יש... שנפטר לפני 3 חודשים, תרמו לו סכום כסף גדול והוא מחלק אותו. החדר הזה היה בית כנסת. לאט לאט הוא השתלט על זה.
- ש. אתה רוצה להוסיף משהו בענייני קליטה של חאלבים?

–ננוטה יחזקאל

- ת. אני לא יודע שום דבר על קליטה של חאלבים. לא מתערב בדברים האלה, אין לי זמן לזה.
- ש. תודה רבה על מה שסיפרת לי, האם הוצאתם איזה ספר על בית הכנסת?
- ת. לא הוצאנו ספר על בית הכנסת. היה רק גיליון על בית הכנסת.
- ש. איזה פעילות מתבצעת כאן? איזה עזרה אתם נותנים? מה בדיוק אתה עושה?
- ת. אני היר"ד של ועד העדה הספרדית בירושלים. אנחנו מוכרים לאנשים קברים שרוצים לקנות עוד בחיים. נותנים עזרה לכלות וחתנים שזקוקים לזה. מחלקים קמחא דפסחא לכל מי שבא. אצלנו כל מי שבא ודופק על הדלת – מקבל. גם לא מזרחים. כולם מקבלים.
- ש. אמרת שבאים וקונים חלקות קבר. כלומר, יש לעדה הספרדית...
- ת. יש לנו המון חלקות בהר הזיתים ובגבעת שאול. אנחנו עוזרים לעניים. באים חתנים ונותנים לנו הזמנה שהוא מתחתן, אנחנו נותנים לו עזרה. לבר מצווה אותו דבר.
- ש. איך אתם יודעים למי לתת ולמי לא?
- ת. מביאים לי את ההזמנה עם מכתב המלצה מרב השכונה. עם ועד העדה גם אותו דבר. אנחנו וועד העדה זה גוף אחד. גם בית חולים משגב לדך זה אותו גוף. כולנו יחד במסגרת ועד עדה הספרדית. כל מי שבא ומבקש עזרה אנחנו לא מסרבים לו.

[סיף היאיין]